

Kinderen aan het woord. Psychoanalyse, kind en psychose

Francoise Dolto

Bespreking door Carol van Nijnatten

Een schizofrene adolescent spreekt tijdens een van de sessies bij Francoise Dolto de volgende woorden: 'Maar ja ik wil hem houden... Nee, slet! Slet! Je krijgt hem niet. Je zal er je hele leven voor boeten'. De jongen is sterk fobisch, kan lezen noch schrijven en heeft permanente slapeloosheidsklachten. De woorden die hij spreekt zijn het citaat van een gesprek tussen zijn moeder en oma, twee dagen na zijn geboorte. Nadat hij de woorden heeft gesproken verdwijnt de slapeloosheid. De jongen was de zoon van een zestienjarig meisje en een van haar leraren, die getrouwd is en vier kinderen heeft. Hij heeft toegezegd tot aan de meerderjarigheid van zijn zoon voor hem te betalen, maar hem niet te erkennen. De grootmoeder dwingt haar dochter haar kind ter adoptie af te staan. De adoptiemoeder die naast de baarkamer wacht op haar derde adoptiekind hoort de dialoog tussen moeder en grootmoeder, maar heeft er daarna nooit met iemand over gepraat. Dolto zegt vervolgens dat de uitspraak van de jongen niet geduid is door haar, maar wel een catharsisch effect heeft in de zin dat hij zich kon losmaken van datgene waardoor hij fobisch was geworden. De jongen geneest, leert lezen en schrijven en leidt een 'normaal' leven.

Indianenverhaal of verrassend therapeutisch inzicht? Volgens Francoise Dolto toont een dergelijk voorbeeld aan dat de taal in de zeer vroege ontwikkeling van kinderen een indringende betekenis heeft. De taal is zowel een structurerend als een communicatief gegeven en kinderen moeten dan ook niet alleen worden verzorgd maar ook worden *toegesproken*. Het is niet voldoende als ouders netjes volgens de regels van hygiëne en voeding hun kind grootbrengen, ze moeten ook tegen hun kind praten. 'De moeder is de eerste die het kind tot een menselijk wezen maakt, door het toe te spreken, door verwachtingen en verlangens naar hem toe te verwoorden'.

De schizofrene adolescent had de ruzie tussen zijn moeder en grootmoeder als een taperecorder geregistreerd; verder in zijn leven was er nooit meer over gepraat. De woorden hadden als een zwaard van Damocles boven zijn leven gehangen, zonder dat hem ooit symbolen werden aangereikt waarmee hij de ingekapselde dreiging kon bewerken. Het getraumatiseerde kind blijft op één plaats in het verleden dat zelfs niet meer een verleden is: 'zijn lichaam is dan enkel een behoeftenlichaam geworden, zonder daarmee verbonden verlangens, zonder richtpunten' (p. 201).

Trees Traversier en Jos Corveleyn hebben een bloemlezing uit het werk van Francoise Dolto vertaald en de verschillende hoofdstukken ingeleid voor niet ingewijde lezers. Het is het derde boek van Dolto dat in het Nederlands is vertaald. Twee eerdere vertalingen *Psychoanalyse en religie* en *Het geval Dominique* kwamen helaas al snel in de ramsj. Dolto is ten onrechte onbekend in Nederland en ik hoop van harte dat deze recente vertaling daaraan een einde zal maken. Francoise Dolto was een Franse psychoanalytica die tot vlak voor haar dood in 1988 kinderen en ouders in therapie had. Het zou me niet verbazen als zij populairder was dan Mitterand. Voor de radio beantwoordde zij jarenlang vragen van kinderen en daarna van ouders op een eenvoudige en zeer doordachte wijze (vele van die radiostukjes zijn opgenomen in drie bundels *Lorsque l'enfant paraît*). Nadat zij met haar praktijk was opgehouden, startte zij zogenaamde Maisons Vertes. Dit zijn huizen waar ouders en hun kinderen onder de drie jaar elkaar ontmoeten en zich in een intermediaire ruimte tussen het gezin en

de kinderopvang ten overstaande van anderen kunnen uitspreken. Ouders leren er naar hun kinderen te luisteren en hen als onafhankelijke wezens te accepteren. Ook bezocht Dolto gedetineerde moeders en stimuleerde hen hun kinderen te vertellen over hun situatie. Zij was allesbehalve een elitaire therapeute. Zij was vrijgevestigd als analitica, medewerkster bij de Parijse kliniek Trousseau en liet collega's met haar meekijken in de spreekkamer. Dolto vond het niet leuk als men haar prestaties als wonderen betitelde omdat ze op grond van grondig en serieus werk tot stand kwamen. Naast een bezielde therapeute was zij in de eerste plaats een vakvrouw, die erin slaagde 'opgegeven' kinderen beter te maken. Zij was kritisch op zichzelf en op haar collega's die haar onverbloemde waarheden vreesden. Dolto schroomde niet in leeraanlyses de blunders van collega-therapeuten aan te wijzen.

Het werk van Dolto is vooral van belang als theorie van de praktijk. Lacan, bij wie haar gedachtegoed dicht aansluit, noemde haar een vrouw van de praktijk. Wellicht is haar belangrijkste bijdrage aan de kindtherapie en aan de opvoedkunde dat kinderen er baat bij hebben als zij alles naar waarheid te horen krijgen. Geheimen beschadigen kinderen en werken neuroses of erger in de hand. Op de plaats van de waarheid ontstaat namelijk de hang te weten wat zo beschamend en ontrend is aan het geheim. Daarom bijvoorbeeld raadde Dolto gedetineerde vrouwen aan met hun kinderen te praten over hun positie, zelfs met kleine baby's. Die verhalen helpen kinderen lid te worden van de menselijke samenleving. Kinderen mogen dan misschien wel niet rationeel begrijpen wat hun ouders hen vertellen, maar kinderen hebben al heel vroeg het vermogen de essentie van menselijke verhoudingen te begrijpen. Daarom is het op het eerste gehoor zo zinloze gebabbel van ouders tegen hun baby's zo belangrijk.

Het kind is vanaf de geboorte een talig wezen en ontwikkelt zich in de structuren van scheiding en castratie. Castratie moet hier symbolisch worden opgevat, als de aan het kind opgelegde begrenzing van zijn tomeloze wensen. Dolto ziet de castratie niet, zoals Freud, als een dreiging maar als een ontzegging die toegang verschaft tot een volgende stap in de ontwikkeling. Dat is de grondslag van het verlangen van het kind. Om dit verlangen te erkennen, voerde Dolto in de behandeling van kinderen de betaling in. De ouders zorgden voor de reële betaling van de onkosten van de therapie, maar van de kinderen vroeg zij een symbolische betaling, in de vorm van een kiezelsteentje, een afgestempeld metrokaartje of een ander klein voorwerp dat een kind van belang vindt om te bewaren en daarom dus als betaalmiddel geldig is. Als het kind zijn betaling was 'vergeten' kon het daarmee aangeven dat het de gang naar de therapie niet zo'n gewichtige vond.

Het positief effect van de psychoanalytische behandeling van kinderen is gebaseerd op de verwoording van de emotionele conditie en positie van het kind door de therapeut. Dolto's gevalsbeschrijvingen maken duidelijk hoe genezend het horen van de waarheid voor kinderen kan zijn. De taak van de therapeut is de waarheid te spreken als die ontbreekt of de waarheid te herstellen als die is verdraaid. Familiegeheimen kunnen het kind trauma's bezorgen. 'Wat in de ene generatie wordt verzwegen, draagt de volgende generatie met zich mee' (p.41). Dus, zeker bij nog heel jonge kinderen, is het verhaal van de ouders van wezenlijk belang. Dolto nodigde hen daarom soms uit bij de therapiesessies. Alhoewel de verhalen van Dolto Lacaniaans idioom bevatten, zijn ze voor het grootste deel goed te begrijpen. Maar ze vragen van de lezer de tekst te herlezen, te heroverwegen en vooral om opnieuw naar kinderen te kijken. Voor degene die niet weet dat het psychoanalytisch gedachtegoed een empirische grondslag heeft, hij leze en ervaar Dolto. Geen

bewijsvoering volgens de klassieke methoden van onderzoek, maar op een andere wijze doorwrocht: getoetst aan de logica van individuele biografieën en gericht op de wijze waarop kinderen hun eigen geschiedenis betekenis geven. Dolto is een onderzoekster in de dubbele betekenis van het woord 'rechercheur'. Zij zoekt opnieuw en opnieuw naar de voor de leek verdwenen logica in de woorden van kinderen. Welke betekenissen schuilen erachter, welke trauma's liggen eraan ten grondslag en hoe kan het verlangen van het kind worden hersteld? Jammer dat we in Nederland niet zo'n inspirerende kindtherapeute hebben (gehad); zoveel ouders en kinderen zouden er hun voordeel mee doen.

© Pedagogiek, jaargang 20 nr. 2, juni 2000, ISSN 1567-7109